

Александра Мирковић
Институт за политичке студије, Београд

НОРМАТИВНОСТ И ДЕМОКРАТИЈА

Приказ часописа *Српска политичка мисао*, тема броја: „Демократија, једнакост и морал”, год. XVII, вол. 29, бр. 3/10, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 362.

Научни часопис *Српска политичка мисао* континуирано излази више од шеснаест година у издаваштву Института за политичке студије из Београда, који врло пажљиво негује његов критичко-дискурзивни теоријски дух, као и веома богату и значајну традицију политичке мисли у Србији, на шта је Уредништво посебно и с правом поносно. Испуњавањем највиших стандарда, како у научно-стручном, тако и у техничком погледу, *Српска политичка мисао* и овим новим бројем који је пред нама потврђује свој значајни рејтинг који поседује и високи квалитет по коме је познат не само у домаћој стручној и широј јавности, већ и окружењу, па и у ширим међународним размерама.

Главна тема овог броја „Демократија, једнакост и морал”, по нама, недвосмислено указује на изузетан значај нормативног за политику уопште, а посебно за демократију у чијој бити стоје одређени вредносни и морални основи без којих ње, као такве, и нема. Наиме, демократија као пука форма, чисто као скуп одређених правила, институција и процедура, иако се можда и може уставно-правно „дизајнирати”, не може се у том редукованом обличју и успешно имплементирати, односно функционално успоставити и друштвено примењивати. Да би се то постигло, неопходно је радити и на сталном развоју и унапређењу остваривања одређеног нормативног комплекса, и то не само у смислу интериоризације, то јест дубоког унутрашњег прихватања и примене од стране појединачних припадника друштва конкретних либерално-демократских вредности (попут правно и политички загарантованих

људских права и слобода, толеранције и др.) и њима одговарајућих моралних стандарда, него и непрестане тежње друштва као целине ка достизању оних, у суштини, тешко достижних, можда и утопистичких, али за социјалну кохезију и развој ипак неопходних вредности-идеала, какви су идеали правде и једнакости. Оно што, дакле, видимо као главни ефекат који се, с намером или без ње, постигао избором поменуте тематике у овом броју СПМ, јесте својеврсно признање и, истовремено, одашиљање веома важне поруке да, без обзира на присутну политиколошку „моду” институционалног „дизајнирања”, ипак *вредности су те које суштински и одражавају и одржавају демократију*. Једноставно, без њих, демократија остаје само „мртво слово на папиру”, ма колико се данас у овој врсти теорије и литературе, па делом и у овом часопису, пресудан значај придавао „дизајну” илити пуком, у нормативно-садржајном смислу испражњеном обликовању и конструктивистичком креирању процедура, правила и институција. Да и сам овај часопис инклинира таквом системско-институционалном приступу сведочи и постојање у њему засебне рубрике под називом „Политичке институције и јавна политика”. Но, дубљом анализом текстова који су у овом броју ту сврстани, показује се колико је ипак значајна, иако можда на први поглед неуочљива, улога вредности, када је у питању функционисање савремених демократија. Тако, пажљивим читањем ових радова, имамо прилике да сазнамо да су јавне политике прихватљиве и легитимне само ако су у складу и са културом социјалних и политичких актера и доминантним вредностима већине друштва, те да је укључивање грађана и цивилног друштва у дизајнирање и реализовање политике могуће само у условима постојања развијеног и прихваћеног система демократских вредности; потом, да је судска контрола уставности и вредносно оријентисана политичка функција, а не само правна; као и то да корпоративни и маркетинг PR, и у приватном и у јавном сектору, мора у свом деловању узимати у обзир и вредносне оријентације, тј. нормативне ставове окружења, као део мњења јавности, што рецимо долази до изражаја у стратешком корпорацијском комуницирању, као PR активности чија је једна од фаза и етичко убеђивање, базирано, дакле, на доминантним моралним нормама.

Насловно дефинисаним питањима демократије, једнакости и морала као овде кључним питањима, будући да је реч о старим и вечитим, али истовремено и вечито актуелним темама, посвеће-

но је више радова, попут: текста Ђорђа Стојановића „Неокорпоративни концепт ваучерске демократије”; чланка „Русо: Једнакост и структура политичког” («Rousseau: Equality and the structure of political») Богдане Кољевић; потом, рада Војина Ракића „Моралне основе Европе у наступајућем светском поретку” («Moral foundations of Europe in upcoming world order»); и чланка „Апорије либералне и демократске политичке филозофије”, који потписује Жељко Симић. Мишљења смо да су сви ови радови више него интересантни, као и да сваки од њих даје посебан и веома значајан допринос у расветљавању појединих аспеката проблематике везане пре свега за демократску теорију, али такође и од ње неодвојиву демократску праксу, и њима инхерентну нормативност. Но, првенствено услед поштовања захтева за економичношћу простора, као и горенаведених разлога везаних за разоткривање значаја нормативног чак и у институционалном приступу, у овом приказу акценат ће бити стављен на радове из поменуте рубрике посвећене политичким институцијама и јавној политици.

Поред тога, ова тематска целина испуњена је занимљивим и оригиналним политиколошким и правним анализама, међу којима су своје место нашли и неки врло иновативни радови који, не задржавајући се само на дескрипцији и интерпретацији, већ правећи искорак и у компаративну теорију и праксу, дају извесне реалне пројекције и ваљаним аргументима покривена уставно-правна и законска решења у погледу неких значајних института и институција или, пак, нуде извесне моделе и предлоге за поједина подручја друштвене и системске реформе. Уверени смо да би њихово формално уважавање, усвајање и имплементирање од стране релевантних инстанци допринело, ако не потпуном отклањању, онда засигурно знатном смањивању постојећих мањкавости у функционисању политичког система Србије. Ту пре свега имамо на уму радове посвећене лобистичкој делатности, институцији уставног судства и односима с јавношћу у јавном сектору. Но, пођимо редом.

У тексту који се бави анализом јавне политике (*public policy*) и начином њеног дизајнирања, Снежана Ђорђевић¹⁾, поред објашњења појма и значаја ових политика и процеса њихове анализе, као и дефинисања њихових компоненти и инструмената,

1) Снежана Ђорђевић, „Појам јавне политике и начин дизајнирања политике”, *Српска политичка мисао*, бр. 3/10, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 91-116.

износи такође и типологију јавних политика. Према овој ауторки, можемо разликовати неколико њихових основних типова: дистрибутивну политику, карактеристичну за државу благостања, где не постоји фискални стрес и где се средства само расподељују на разне програме који нису међусобно конфликтни у погледу фискалних давања; редистрибутивну политику, која је одлика неолибералне државе и кризног стања у економији, са присутним снажним фискалним стресом и тзв. игром нулте суме (када фискално давање неком програму значи смањивање или чак укидање давања за друге програме); и регулаторну, која подразумева извесна ограничења индивидуалног избора путем одређених врста владине регулације (компетитивне и заштитне регулаторне политике). Поред ове, С. Ђорђевић приказује још једну типологију, преузету од Крафта и Фурлонга (Michael E. Kraft; Scott R. Furlong, *Public Policy – Politics, Analysis and Alternatives*, 2004), која полази од критеријума концентрације или дистрибуције бенефита (користи) и трошкова у примени неке јавне политике. На основу тога се разликују већинске политике, предузетничке, клијентске и политике интересних група.²⁾ Како се из табеларног приказа и види, најприхватљивије су већинске политике, јер су код њих широко дистрибуирани и бенефити и трошкови; док се политике интересних група, са концентрисаним и користима и трошковима на уже, али међусобно конкурентске групе, показују као најнеатрактивније.

За боље разумевање самог процеса креирања и примене јавних политика као одређених, како их ауторка дефинише, практичних и секторских политика којима се решавају различити проблеми у друштву и обликује живот у заједници³⁾, у многоме може помоћи графички изложен циклични модел јавно-политичког процеса. Према овом моделу, наиме, процес јавних политика обухвата шест циклично повезаних фаза кроз које се одвија њихово креирање и примена. То су: 1. утврђивање и дефинисање проблема; 2. дефинисање опција и формулисање политике; 3. избор најбољих опција јавне политике и избор решења; 4. концепција и легитимизација политике; 5. спровођење и праћење, тј. надгледање политике; и 6. евалуација и промена јавне политике.⁴⁾ Премда се те фазе у овом моделу налазе у логичном следу, Ђорђевићева упозорава да у пракси ипак може доћи и до њиховог преклапања или дисбаланса у њи-

2) *Ibid.*, стр. 101-3.

3) *Ibid.*, стр. 92.

4) *Ibid.*, стр. 95-9.

ховом трајању, па и до тога да нека нестане. То је један непрекидан циклус, тако што се спровођењем једне јавне политике долази до откривања нових проблема или потреба за извесним променама, чиме заправо започиње дефинисање и креирање неке нове политике.

По нашем мишљењу, међутим, највећи допринос овог рада је у истицању значаја тзв. *bottom up* приступа у дизајнирању јавних политика. Он подразумева да се процес креирања и реализације политике креће у смеру од грађана према власти. То је карактеристика демократских друштава, у којима постоји партиципација грађана и цивилног друштва у процесима одлучивања, као и транспарентност деловања власти, уз оцењивање квалитета јавних услуга и ефеката реализације јавних програма, утемељених на потребама самих грађана. Дакле, оно што се маркира као предуслов за примену таквог приступа јесте постојање развијене политичке културе са демократским вредностима које су прихваћене у друштву, односно до којих држе и грађани и политичка елита. Но, оно што је такође веома битно, а што овде није довољно истакнуто, јесте то да *bottom up* приступ није значајан само у дизајнирању јавних политика, него и у њиховој легитимизацији. Чини се, наиме, да је у делу текста који се бави питањем политичке легитимизације, мада доста површно и недовољно с обзиром на његову важност, у први план стављена тзв. легитимизација кроз процедуру (политичка легитимизација се одређује као „јавно, формално прихватање политика од стране политичких институција”⁵⁾). То је заправо само формализација и легализација политика, а што не може бити ни довољна ни права легитимизација, која у правом демократском друштву увек мора бити двострана. Додуше, ауторка наговештава значај постојања легитимности политике у ширем смислу њене усклађаности не само са уставом и законима, него и културом и вредностима већине друштва, те њеног прихватања и јавног подржавања од стране јавности. Истиче да се, уколико тога нема, могу очекивати проблеми у спровођењу дате политике.

Чланак Драгана Суботића, који разматра корпоративне односе с јавношћу у јавном сектору⁶⁾, омогућава нам да проникнемо у суштину PR-а (*public relations*) као специфичне врсте утицаја на окружење, то јест одређену популацију коју чине циљне јавности.

5) *Ibid.*, стр. 97.

6) Драган Суботић, „Корпоративни односи с јавношћу и (де)регулација јавног сектора у Србији”, *Српска политичка мисао*, *op. cit.*, стр. 117-34.

Како аутор казује, било да се PR посматра као делатност развоја односа с јавношћу, било као управљачка или саветодавна пословна функција, па и посебна пословна филозофија, то је заправо професија која подразумева одређену способност и вештину утицања на ставове и мишљења, а тиме и понашање релевантних, односно циљних јавности. По Котлеру, чија теоријска матрица чини темељ ове анализе, постоје седам различитих група циљних јавности; то су: финансијска; медијска; локална; интерна; шира јавност; јавност грађанства и јавност коју чини држава са својим институцијама и организацијама. Но, и поред значајног ослањања на Котлера, Суботић проширује његов концепт у погледу дефинисања активности односа с јавношћу. Он, наиме, не остаје на пет активности које је овај аутор идентификовао, већ - имајући у виду и нека друга мишљења - издваја десет категорија PR послова и активности: списатељску делатност; издавачку делатност; сарадњу с медијима; специјалне догађаје; припрему јавних наступа; вођење комуникативних програма; истраживање; саветовање; управљање; и обучавање и инструктажу запослених.⁷⁾ Нама се чини да је прилично јасно да се кроз ове делатности обављају и они PR задаци попут лобирања, маркетинг комуницирања, промовисања и презентације производа и пројеката и других активности које је истакао поменути Котлер. При том, у раду се посебно истиче да је, код планирања и креирања свих ових различитих активности, важно имати у виду постојање два основна облика или, боље речено, две различите димензије односа с јавношћу, као што су: корпоративни PR и маркетинг PR. Први облик односа с јавношћу односи се на ширење познатости корпорације, као и стварање и одржавање њеног имица (позитивне слике или представе), и то како у оној најширој, тако и у пословној јавности, али није неуобичајено ни корпоративно PR деловање усмерено према власти, то јест органима државне управе, у виду вршења лобистичке активности. С друге стране, маркетинг PR, који је у суштини уско повезан са овим првим, јер се ослања на њега, усмерен је на обликовање јавног мњења, односно стварање повољног става јавности о неком производу, услузи или бренду. Но, оно на шта аутор жели посебно да скрене пажњу, јесте чињеница да данас односи с јавношћу нису карактеристика само модерних привредних корпорација из приватног сектора, него и оних у јавном сектору, али и свих других сфера пословног и друштвеног живота: од јавне управе, друштвених послова и добро-

7) *Ibid.*, стр. 122.

творних организација, преко образовних и здравствених установа, до међународних послова.

Стога је акценат и стављен на анализу интеракције односа с јавношћу и јавног сектора. А један од основних налаза гласи да су корпоративни односи с јавношћу у јавном сектору веома битни чинилац у функционисању политичког и економског система једне земље; јер, јавни сектор, као део ових система, у значајној мери детерминише макро-друштвене односе. То посебно долази до изражаја у савременим условима када се економија јавног сектора, односно производња јавних добара и вршење јавних услуга све више трансформишу на принципима јавно-приватног партнерства (ЈПП; енгл. PPP), уз истовремену трансформацију државне управе у јавну управу, базирану на принципима и методама пословног менаџмента, чиме се ствара менаџерска, компетитивна и клијентелистички усмерена јавна служба (тзв. нови јавни менаџмент; *New Public Management* - NPM). Суботић ту узима као пример реформи британске јавне управе, започету још 1979. године, с доласком Маргарет Тачер (Margaret Thatcher) на власт, којом је, заправо, створен прототип модерне јавне службе која подразумева интеракцију новог јавног менаџмента и корпоративних односа с јавношћу у јавном сектору.

Он подвлачи да улога PR менаџера уопште, па и у јавном сектору, посебно добија на значају у земљама у транзицији, где овај процес често, као и у случају Србије, прате како разне друштвене девијације, тако и оне системског карактера, испољене у виду политичких и економских дезорганизиција друштва. Ове друштвене и системске девијације, између осталог, видљиве су и у одсуству или недовољном дефинисању друштвених норми, било да је реч о правним или вредносно-етичким нормама, као и у оптерећености иначе осетљивог јавног сектора проблемом корупције. Због тога се и указује на неопходност преиспитивања основних праваца постојеће управне реформе у Србији и њеног прилагођавања оном британском реформском моделу који се, уз извесне његове корекције (везане пре свега за веће смањење државне управе) и допуне (путем уважавања принципа социјалне правде), и овом анализом показао као врло ефикасан начин за дерегулацију и модернизацију јавног сектора, па тако и демократизацију и (де)регулацију српског политичког система у целини.

Рад који се бави лобистичком делатношћу у ауторству је Балше Кашћелана⁸⁾, иначе оснивача Друштва лобиста Србије. Он нам на један врло једноставан начин и с невероватном лакоћом расветљава улогу и природу лобирања које, будући да је реч о релативно новој пракси у континентално-европском праву, генерално још увек, а посебно у друштвима с „младом” демократијом, попут нашег, фигурира као једна доста мистификована професија. Тако је уврежен стереотип о лобирању као тајној, неморалној и на корупцији заснованој делатности моћних појединаца. Но, Кашћелан жели показати као сасвим извесно то да је сваки човек некад, током свог живота, у потпуно уобичајеним активностима и ситуацијама и вероватно несвесно наступао као нечији лобиста или је, пак, сам био предмет лобирања, на пример као члан неког друштва, организације и сл. Даље, он указује на то да је у развијеним демократским друштвима ово само једна регуларна и легитимна активност, чија је суштина у заступању интереса путем остваривања утицаја на законодавне и извршне органе у фази доношења одлука. Као делатност утемељена на природном праву човека да се бори за остваривање свог легалног и легитимног интереса и, уједно, на позитивном основном праву човека на слободу говора, лобирање је одраз плуралистичког духа и саставни део демократског система. По изнетом мишљењу, оно је чак и нешто више од тога: постојање лобистичке професије, наиме, представља на неки начин и линију разграничања у односу на тоталитарна друштва. При том, у развијеним демократским земљама постоје прописи, било да су то владине уредбе, одредбе скупштинских правилника или чак законска регулатива (за сада је овај последњи вид регулисања пракса мањег броја земаља, али постоји све већа тенденција ка томе, а аутор га препоручује и као оптимално решење за Србију), којима је уведена регистрација професионалних лобиста и путем којих су уређени начини и оквири лобирања, уз успостављање одређених обавезних кодекса понашања. На тај начин, као што се то објашњава у тексту, лобирање не само да није више тајна делатност, него сасвим супротно, постаје један прилично јаван процес заштите и остваривања различитих интереса на законит начин. Штавише, вршењем ове активности у транспарентним оквирима које држава надгледа и контролише, обезбеђује се смањивање, па и елиминисање корупције у тој области. И не само то, него по мишљењу Ка-

8) Балша Кашћелан, „Улога и место закона о лобирању у политичком систему Србије”, *Српска политичка мисао*, *op. cit.*, стр. 135-52.

шћелана, формално регулисано лобирање доприноси стабилности демократских институција и развоју демократских процеса једног друштва, и то како оних везаних за унутрашњи ниво деловања, тако и оних на међународном плану. Наиме, овде се жели указати на низ предности које би се постигле законским увођењем и регулисањем лобистичке делатности у Србији. Прво, што је веома важно у постојећим транзиционим условима, тиме би се учинила транспарентном, ојачала и промовисала лобистичка професија, али би се утицало и на подизање свести о ангажовању лобисте и нужном поштовању правила и процедура лобирања, чије кршење повлачи санкције. Таквим развојем лобистичке професије, потпомогнутим од стране државе и њене регулативе, створили би се добро обучени лобисти, способни за деловање на међународном плану, у циљу заштите, промоције и остваривања државних интереса. Ово посебно добија на значају у условима сталног ширења утицаја Европске уније и све далекосежнијих ефеката њених одлука, који погађају како државе чланице, тако и оне које теже чланству, као и друге субјекте. На основу тога, Кашћелан и закључује да је „лобирање на нивоу Европске уније потребно не само за позиционирање, већ и присуство државе у међународним оквирама”.⁹⁾ Друго, тако би држава послала јасну поруку о својој спремности да елиминише корупцију у процесу одлучивања. Коначно, она би онда могла да постане и озбиљан партнер ЕУ и других међународних фактора, али и регионални лидер у овој области.

Чланак који, по нашем мишљењу, завређује посебну пажњу и који је у пуној мери допринео општем квалитету овог броја СПМ, бави се компаративном теоријско-емпиријском анализом институције уставног судства, уз стављање нагласка на место и улогу Уставног суда у политичком систему Републике Србије. Реч је о делу младог аутора Марка Пејковића¹⁰⁾, који је пре свега својим импозантним стручним знањем и адекватним методолошким приступом, уз коришћење обимне и добро селектоване литературе, као и богате уставносудске јуриспруденције, пре свега европских земаља, а потом и својим брилијантним стилем са постигнутом јасноћом и прецизношћу израза, показао каква употреба знања и какво владање одређеним вештинама су потребни за бављење истраживачким радом и озбиљном научном аналитиком.

9) *Ibid.*, стр. 150.

10) Марко Пејковић, „Уставни суд у политичком систему Србије и компаративна искуства – теорија и пракса”, *Српска политичка мисао, op. cit.*, стр. 153-74.

У фокусу анализе коју износи Пејковић, јесте теоријски проблем природе уставног судства и његове не само теоријске, већ и практичне импликације по функције овог тела. Јер, како и сам аутор подвлачи, од карактера неког државног органа зависи и домен надлежности које он има. Полазна хипотеза која је, по нама, кроз овај рад и потврђена на ваљан начин, гласи да уставни суд никако не може бити третиран као чисто правни, већ једино као правно-политички орган; из тога онда произлази да он, поред својих правних функција, нужно има и одређену политичку улогу. Стога се посебно жели нагласити да ма колико ова уставносудска политичка улога била посредна и, такође, ма колико се тежило њеном прикривању, она ипак јесте потпуно легитимна. Указујући на веома жива спорења у теоријском дискурсу о овом питању, и та како међу домаћим, тако и међу страним ауторима, Пејковић разоткрива да у њиховој основи стоји она традиционална, али вештачка и, стога, спорна дихотомија право/политика. Апелује се на нужност превазилажења тог артифицијелног супротстављања уставног права и права уопште, с једне, и политике, с друге стране; јер су то феномени који се суштински у многим подручјима преклапају. Поред тога, позивајући се на Дејвиса (Michael H. Davis), аутор истиче да је „политика само општији феномен од права”¹¹⁾ или, како на другом месту каже, сада с позивањем на Келзена (Hans Kelsen), „свако право (је) у већем или мањем степену, у ствари, само формализована политика, иако није свака политика право”¹²⁾. Но, судећи по целокупном теоријском делу овог чланка, Келзен није био доследан по питању карактера и улоге уставног судовања, јер је његово становиште варирало од поимања ове институције као чисто правног органа до каснијег признавања и њене политичке улоге. И поред тога, Келзенова теорија се узима као парадигма оне линије мишљења, коју следе и неки домаћи теоретичари попут Радомира Лукића, Ратка Марковића или Павла Николића, по којој је уставни суд једно, мање или више, аполитичко тело чији је главни задатак управо деполитизација предмета о којима одлучује и који се при томе искључиво ослања на правну логику, а не политичку целисходност, вршећи тако само правномеханичко тумачење норми. Међутим, како на основу широког увида и детаљног приказа различитих мишљења Пејковић показује, у страном, претежно западном, али и домаћој теорији све више преовладава оно друго гледиште (присутно

11) *Ibid.*, стр. 162.12) *Ibid.*, стр. 155.

нпр. још код Капелетија /M. Cappelletti/, онда код Гарлицког /Lech Garlicki/ и Ванберга /Georg Vanberg/ или, на домаћој сцени, још код Крбека, потом Кулића, Зорана Томића, А. Фире, Косте Чавошког и др.) о уставном суду као правно-политичком органу који, и поред те своје неспорне деполитизујуће функције, при одлучивању ипак мора узимати у обзир и економске, социјалне и политичке момен-те, као и доминирајући вредносни контекст, који у значајној мери утичу на дати политички систем и његово функционисање. Наиме, ако се има у виду да устав није само највиши правни акт, већ да је он и идеолошко-политички акт, јасно је да је судска контрола уставности и вредносно оријентисана, квази-политичка, а не само правна функција. Из овог текста такође сазнајемо и то да неки, попут Стона Свита /Alec Stone Sweet/ и Мартина Шапира /Martin Shapiro/, иду и даље, истичући да овај орган има улогу треће законодавне инстанце, поред владе и парламента, те да је његов уплив у политичке процесе толики да се то може назвати „судификацијом политике”.

Везано за ту политичку функцију или, како је на једном месту нешто блаже речено, извесни „политички набој” у деловању уставног судства, постоји још један важан моменат који је овде и посебно истакнут; а то је чињеница да, поред директне улоге негативног законодавца, то јест одлучивања о томе шта не може бити закон (укидања неуставних закона), овај орган често политички на-ступа и у својству позитивног законодавца. При том, није спорно да се тиме доводи у питање традиционално начело поделе власти. Но, тај креативни или, како Пејковић још каже, „педагошки” устав-носудски утицај на законодавце, може бити посредан, тако што парламент или влада, водећи се судском праксом и судским обра-зложењем одлука, врше законодавну аутоцензуру, услед страха од могућег судског вета или губитка гласова. Поред тога, уставни суд може деловати као позитивни законодавац и непосредно: прво, кроз тзв. корективну контролу закона, дајући прецизне смернице како би неки закон требало да изгледа; и друго, обављајући своје специфичне надлежности, иначе релативно новијег датума, везане за одлучивање о људским правима која су, у принципу, широко и вишесмислено конципирана.

На концу, указује се и на чињеницу да су у скорије време чак и многе бивше и актуелне судије коначно почеле да јавно признају ову политичку улогу уставног суда. А као главни разлог због кога

се она дуго прикривала, па и од стране самих судија, идентификује се проблем осећаја дефицита демократског легитимитета овог органа, с обзиром на посредан начин избора судија. Но, аутор указује на то да је ова врста „фрустрације”, која је хронично присутна и код судства и код јавности, непотребна и да се може уклонити прихватањем измењених легитимизацијских критеријума, везаних не више за непосредну, већ представничку демократију, а пре свега принцип ограничења власти.

На основу свега изнетог, може се, дакле, закључити да је уставни суд орган који представља један, Пејковићевим речима казано, „правно-политичко-судски коректив”¹³⁾ законодавног процеса, који вршећи филтрирање инпута из политичке арене, доприноси стабилности целокупног политичког система. То важи, наравно, под условом да су његов избор, структура, начин рада и надлежности квалитетно уставно и законски регулисани.

Но, када је у питању Уставни суд Србије, аутор управо у позитивно-правним нормама види извор постојећих проблема у његовом функционисању, а што директно утиче и на сам његов положај у политичком систему и друштву као целини. Сходно томе, а у циљу повећања степена аутономије и ефикасности овог значајног државног органа, па тиме и самог његовог угледа који није у складу са улогом која му је додељена, Пејковић предлаже и нека другачија, конструктивна решења, пре свега у погледу мандата и избора судија, као и начина тј. форме рада овог суда. Указујући како на слабости ограниченог мандата с правом реизбора, као решења које је прихваћено у важећем српском Уставу, и поред тога што је оно изузетак у европској пракси (присутно само у Чешкој, Мађарској и Молдавији), тако и на мањкавости система судијске сталности, као најоптималнији модел издваја се ограничен мандат са забраном реизбора. Међутим, пошто ни ово решење није без извесних слабости, у циљу њиховог отклањања или минимизирања, предлаже се повећање старосног цензуса за избор судија (са садашњих 40 на 50 година живота), као и продужење трајања мандата (са садашњих 9 на 12 до 15 година). Тиме би се у знатном степену онемогућила широко присутна пракса судија, посебно карактеристична за оне млађе, да се прилагођавају центрима политичке моћи, вршећи заправо судску аутоцензуру, ради обезбеђења своје будуће каријере, по окончању уставносудског мандата. Можемо приметити да

13) *Ibid.*, стр. 156.

управо ту долази до изражаја онај потенцијални обострани утицај на релацији политичари – судије, о којем Пејковић више говори у теоријском делу рада: као што судије уставног суда имају политички утицај, тако и политичари могу имати утицај на уставносудско одлучивање. С тим што, како из ауторових разматрања јасно произлази, за разлику од оног утицаја прве врсте, који је легитиман, политичко утицање на уставно судовање је нелегитимно и недопустиво, јер се тиме апсолутно нарушава и угрожава независност овог тела. Поред тога, уочено је и у овом раду подвучено да независност уставног суда може бити доведена у питање и самим начином избора судија. Како би се постигла неопходна департизација српског Уставног суда, односно максимално ублажили партијски критеријуми избора судија, чије императивно деловање омогућава сада важећи изборни механизам, Пејковић предлаже два корака: прво, услед утицаја председника на избор судија, уставну ревизију којом би се увело да шеф државе може бити само лице које није никада обављало неку партијску функцију; и друго, увођење јаке квалификоване већине, било тропетинске или двотрећинске, за избор судија од стране Народне скупштине, као што је то случај и у већини западноевропских друштава, а уместо садашњег уставног решења којим се захтева обична, апсолутна натполовична већина. У погледу, пак, побољшања начина и организације рада српског Уставног суда, инсистира се, између осталог, и на неопходности обезбеђења њихове знатно боље и детаљније законске регулације, посебно када су у питању стална радна тела, попут комисија или одбора за уставне жалбе. Њима би, по овде истакнутом мишљењу, требало законским путем повећати ингеренције све до прва одлучивања у неким случајевима, како би се постигла већа ефикасност у раду; као што би, такође, било пожељно формирање и законско регулисање малих судских већа и панела као судских подјединица. А као узорит модел који може да послужи српском законодавцу у томе, истакнут је изузетно ефикасан начин рада немачког Савезног уставног суда и његова законска регулација. Такође, нагљшено је и то да је и у концептуалном и у практичном смислу оправдана једна доста оспоравана надлежност нашег Уставног суда – она која се тиче процедуре импичмента, тј. његовог одлучивања о повреди Устава од стране председника Републике, мада се ипак признаје конфузност уставне одредбе којом је то предвиђено.

У сваком случају, ова критичка анализа уставног судства у Србији упућује на неопходност његове правне реформе, структурне реорганизације и модернизације, што би несумњиво допринело повећању не само ефикасности, него и угледа ове институције као централног органа коме је поверена судска контрола уставности.

Поред дела посвећеног главном темату и следеће рубрике, овде детаљно анализиране, садржај овог броја структурисан је кроз још две рубрике које чине такође одређене тематске целине; а ту је и приказ из пера Младена Лишанина „Поредак у светској политици”, којим је представљен један значајни, мада код нас недовољно проучаван, аустралијски теоретичар и професор међународних односа, Хедли Бул (Hedley Bull), и његова књига *Анархично друштво* (*The Anarchical Society*, 1977) .

Из рубрике која носи назив „Актуелно” издвајамо рад „Евроскептицизам у земљама Европске уније”, који потписује Јелена Тодоровић¹⁴⁾. Ауторка расветљава доста нејасан и споран, али у савременом политичком дискурсу изузетно фреквентан појам евроскептицизма. Такође, ту се врши и разграничење овог појма у односу на неке друге, њему сродне појмове, као што су еврофобија, еврореализам, европрагматизам, европесимизам или европротивници. Основни закључак до кога се дошло овом теоријском и емпиријском анализом, јесте да феномен евроскептицизма има више различитих димензија које варирају од земље до земље. Како је показано, негде је доминантна његова културна димензија, као у В. Британији или Шведској, негде економска, као у случају Немачке и Ирске, или пак национална, попут француског примера. За разлику од ових западно-европских друштава, у земљама кандидатима или потенцијалним кандидатима евроскептицизам првенствено се генерише самом прет-приступном стратегијом ЕУ према њима.

С обзиром на то да је социјалдемократија опција веома јака и широко присутна у политичком спектру Србије, као и то да је у глобалним размерама она у тренутној стагнацији, мишљења смо да су, по својој актуелности и квалитету, врло значајна и два рада посвећена овој теми: Дубравка Стајић, „Оснивање Социјалдемократске партије Србије на крају процеса приватизације” и Александар Милосављевић, „Социјалдемократија на почетку 21. века”. Важно је, такође, рећи да текстови који су сврстани у наредну ру-

14) Јелена Тодоровић, „Евроскептицизам у земљама Европске уније”, *Српска политичка мисао*, *op. cit.*, стр. 231-50.

брику „Огледи и студије”, иако можда нису у том степену актуелни, нису ништа мање атрактивни, посебно што доприносе разумевању неких историјских процеса и пројеката везаних за српско друштво, без чега нема ни јасног сагледавања ових са којима са данас суочавамо.

Сматрамо да сво ово богатство научних радова, стручних анализа и различите аргументације, које нуди *Српска политичка мисао*, може бити од велике користи не само научним посленицима у њиховом научно-истраживачком раду, већ и актерима политичких и цивилних друштава у унапређивању и ревизијама институционалних аранжмана, развоју стратегија демократског деловања и побољшавању процеса политичког одлучивања. Такво ефективно коришћење наших научних достигнућа и стручних потенцијала, сигурни смо, омогућило би да се знају најадекватнији одговори на тешкоће и изазове с којима се суочавају савремена друштва у процесима модернизације и (ре)демократизације. Све то, међутим, обавезује Уредништво, Редакцију и сараднике часописа да наставе, уз ангажовање свих својих капацитета, крајње предано и истрајно да раде, не само на одржавању његовог постојећег високог квалитета, него и на даљем унапређењу истог, како би постигли оно што је у заједничком, и научном и општедруштвеном интересу – достижање све већих научно-стручних домета, уз отварање неких нових хоризоната и проширивање видика, а на радост своје читалачке публике.

